

İSTANBUL VE TÜKENEN AZINLIK HAYATLARI YA DA OLİVO'DAN "VIY LO" SOKAĞINA

Murat CANO

Nasıl ki Tarihi Yarımada'dan, Galata ve Pera'dan sözedilmeden İstanbul kenti anlatılamazsa, Osmanlı döneminde "zimmi", Cumhuriyet döneminde "azınlık" olarak ifade edilen Gayrimüslimler'den söz etmeden de İstanbul'daki hayat anlatılamaz.

İstanbul ve Gayrimüslimler, yahut İstanbul ve azınlıklar konusu; bu yazıya sığmayacak kadar geniş ve incelikleri olan bir konudur. İşin tadını kaçırmadan, yapabildiğimce konuyu özetlemeye çalışacağım. Özetlerken de "Konstantinopolis"i, İstanbul'u anlatmış olan "yerli-yabancı" herkesten yararlanacağım.

Fetihten 24 yıl sonra 1477'de Sultan adına İstanbul Kadısı tarafından yaptırılan hane sayımı sonucuna göre İstanbul ve Galata'da Müslümanlar'ın oturduğu 9.486 ev var. Rumların 3.743, Musevilerin 1647, Ermenilerin 434, Ermeniler'den görünen Karamanlılar'ın 384, Frenkler'in 332, Kırım'dan gelen Hıristiyanlar'ın 267 ve Çingenele'rin ise 31 evi bulunuyordu. Demek ki o tarihte İstanbul'un toplam hane sayısı 16.324 imiş. Bunun; %41'i zimmi denilen gayrimüslimlere %59'u müslümanlara aittir. O sırada Kapıkulları hariç İstanbul'un nüfusu 80.000 civarındaydı. İstanbul'un sokaklarında Türkçe ve Arapça'nın yanı sıra Rumca, Ermenice, İtalyanca, Fransızca, Arnavutça, Bulgarca ve Sırpça konuşulurdu.

Giyimlerinden, Müslüman olanlar ile olmayanlar ayırdedilebilirdi.

Beyaz ya da yeşil sarıla sarı papucu sadece Müslümanlar giyebilirdi. Rumlar, Ermeniler ve Museviler sırasıyla gök mavisi, lacivert (daha sonra kırmızı) sarı şapkalı ile bunun yanı sıra siyah, eflatun ve mavî papuçlarıyla Müslümanlar'dan ayrılırlardı. Dini azınlıkların kıyafetlerine ilişkin kurallar, 19. yüzyıla kadar düzenli olarak belirlenirdi. 19. yüzyılda kıyafet yasaları kaldırıldı.

İlk Ermeni matbaası, 1567 yılında Yenikapı yakınındaki St. Nicholas Kilisesi'nde kuruldu ve yalnızca üç yıl yaşadı.

İlk Rum matbaası, İngiliz Sefiri'nin Galata'daki Sefarathanesi'nin yanında, 1627'de kuruldu. Bir yıl sonra Yeniçeriler tarafından yıkıldı.

"Konstantinopolis" bir antitezler şehriydi ve öyle de kaldı. Müslümanlar için mukaddes bir şehir oldu. Aynı zamanda, Ortodoks Hıristiyanlar için de mukaddes bir şehirdi. Son Bizans İmparatoru, ordularına seslenirken Konstantinopolis için; "Büyük Konstantin'in kurduğu ve Meryem Ana'ya adadığı bu şehir" dememiş miydi? Şehir, sayısız mukaddes emanetle doluydu. Bunların arasında Meryem Ana'nın elbisesi ve yanlarına saygıyla varıldığında O'nu çarmıhın üzerinde görmeyi sağlayan mor pelerin, mızrak ve çarmıha gerildiği sırada İsa'ya sunulan sünger ve kumaş bulunuyordu. Diğer emanetler arasındaysa son yemek sırasında kullanılan masa, Nuh'un

Gemisi'nin kapıları ve Havari Andreas'ın bedeni vardı. Emanetlerin çoğu, 1204 ve 1453 yıllarındaki yağmalar sırasında yokolmuştur ama, kutsiyet havası yerinde kaldı". (1)

Osmanlı tarihi boyunca İstanbul'un nüfusu yaklaşık % 58 Müslüman, % 42 Hıristiyan ve Musevî olarak kaldı. 1547 yılında İstanbul'da 67, Galata'da ise (çoğunluğu Katolik olmak üzere) 10 kilise faal durumdaydı. 1640 yılına kadar Fransiskenler'in, Dominikenler'in, Cizvitler'in ve reformasyon karşıtlarının belkemiği olan Kapusenler'in, Galata'da ayrı ayrı kiliseleri vardı. İsa'nın Bedeni (Corpus Christi) Yortusu ve Noel kutlamaları sırasında kendini kırbaçlama seansları da dahil olmak üzere Katolikler'in sokak alayları görülebilirdi.

Ortodoks Kilisesi şehrin yaşamında daha önemli bir yer tutmuştur. Her Epifani'de, yani ocak ayının altıncı günü yapılan İsa'nın vaftizini temsilen haçın suya atılması sırasında Arnavutköy, Tarabya ya da başka bir seçkin Ortodoks kasabasında toplanan coşkulu bir kalabalığın önünde boğazın suları bir rahip tarafından takdis edilirdi. Rahip elindeki Ortodoks Haç'ını bütün gücüyle denize fırlatırdı, hemen ardından yarı çıplak delikanlılar, kayıklarla denize açılmış vaziyette, kendilerini izleyen Rumlar'ın tezahüratları arasında suya dalardı. Haç'ı bulan ve diğerlerine kaptırmadan kıyıya çıkan genç, kapı kapı dolaşıp bağış toplar ve yılın geri kalan bölümünde talihinin iyi gideceğine inanılırdı. Rumlar her Paskalya Yortusu'nda üç gün boyunca, Fener ve Pera gibi çoğunlukta buldukları mahallelerde sokaklara çıkar ve okulu tatil olmuş öğrencileri andıran bir coşku ile dans ederlerdi. "Konstantinopolis"de o üç gün süresince sadece coşku ve şenlik olurdu.

Yeni bir Patrik seçimi, masraflı da olsa (Osmanlı yetkililer giderek daha yüksek vergi talep ediyordu), başpiskoposlardan oluşan bir konsey tarafından düzenli olarak gerçekleştirilirdi. Bu işe hevesli o kadar çok aday vardı ki, 1595 ve 1695 yılları arasında Patriklik, sadece otuz bir kişi arasında altmış bir kez değişti.

"Konstantinopolis'in esaslı olan çok kimlikli yapı, yeni Patrik'in tayin beratını aldıktan sonra saraydan dönüşü sırasında gözle görülür bir hal alırdı. At üzerindeki Ortodoks rahipleri ve Yeniçeriler eşliğinde yürüyen Patrik, siyah tören elbisesinin üzerine parlak bir Osmanlı kaftanı giyerdi. Patrik Kilisesi'nin önünde Vezir-i Azam katiplerinden biri tayin emrini okur ve kendisini kilisenin ortasında bulunan Patriklik tahtına götürürdü (tahtadan yapılmış, sedef ve fildişi kakmalı, kaftan kadar Osmanlı bir tahttı bu). Ayının ardından, Patrik, eski patrikler ile metropolitlerin kutlamalarını kabul ederdi. Kiliseyi dolduran halk Patrik'in elini öper, takdis eder ve olayın şerefine mumlar yakardı." (1)

"Bizans imparatorlarının gizeminin mirasçısı durumundaki Patrik'in hizmetinde, uydu bir maiyet ve idari kurul bulunurdu." (1)

"Ekümenik Patrik'in etki alanı Sultan'ı da geride bırakarak Ortodoks Gürcistan'a ve Moskova Prensiğine kadar uzanmıştı. Hac güzergahlarından biri Müslümanlar'ı Konstantinopolis'den Mekke ve Medine'ye götürüyorsa, diğeri de Hıristiyanlar'ı "Kutsal Rusya"dan Konstantinopolis'e getiriyordu. Buraya gelmelerinin tek nedeni şehrin Kudüs yolu üzerinde olması değil, aynı zamanda Ortodoks mabetlerini ve emanetlerini ziyaret etmekte. Şehir bunun yanı sıra İskenderiye, Antakya ve Kudüs patriklerinin de katıldığı, düzenli Ortodoks Kilisesi Konsülleri'ne sahne oluyordu." (1)

İstanbul'un nüfusu 1689 yılında 600.000 iken nüfusun % 58'i Müslüman, % 34'ü Ortodoks ve Ermeni, % 8'i Musevi idi. Nüfus, 1885 yılında 870.000'e ulaştı. Bunun % 44'ü Müslüman, % 18'ü Ortodoks-Rum, % 17'si Ermeni, % 5'i Musevi ve % 16'sı diğeri Gayrimüslimlerdi. 1914'te 1.020.000 kişiye ulaşan nüfusun % 49'u Müslüman, % 22'si Ortodoks, % 25'i Ermeni, % 4'ü Musevi idi. Nüfus, 1920'de 999.000'di. Bu nüfusun % 56'sı Müslüman, % 20'si Ortodoks-Rum, % 8.5'i Ermeni, % 4'ü Musevi ve % 12.5'i diğeri Gayrimüslimlerdi. 1927'de 694.292 kişiye düşen nüfusun % 65'i Müslüman, % 11'i Ortodoks, %7'si Ermeni, %7'si Musevi ve % 10'u diğeri Gayrimüslimlerdi. 1950'de nüfus 1.035.202 kişiydi. Bu rakamın % 80'i Müslüman, % 10'u Ortodoks, %5'i Ermeni, % 5'i Musevi'lerden oluşuyordu. Nüfus, 1965'te 1.541.695 idi. Nüfusun % 91'i Müslüman, % 3'ü Ortodoks, % 3'ü Ermeni, %3'ü Musevi idi. 1980'de 4.741.890 olan nüfusun % 97'si Müslüman, %1'i Ortodoks, %1'i Ermeni, % 1'i Musevi idi. (2)

Lozan Konferansı kayıtlarına göre İstanbul'da yaşayan Rumlar ile Batı Trakya'da yaşayan Türkler dışındaki 1.600.000 Rum ve 350.000 Türk'ün mecburi değişimini (göçünü) zorunlu kılan "ahali mübadelesi"nden sonraki ilk sayım olan 1927 tarihli nüfus sayımına göre Türkiye'de 257.814 Hıristiyan yaşamaktadır. Bu rakam, genel nüfusun % 1.94'üdür. 1935 sayımında Hıristiyan nüfus 226.167'ye, 1945 sayımında 202.044'e düşmüştür. Bu rakamlar sırasıyla genel nüfusun % 1.4'ü ile % 1.09'una tekabül etmektedir.

Hıristiyan nüfustaki en büyük gerileme, 1935 ile 1965 sayımlarında belirginleşmektedir. Nüfusta; ilkinde 31.814, ikincisinde yalnızca İstanbul'daki Ortodoks nüfusta 21.000 kişilik azalma meydana gelmiştir. Bu durumun temel nedenleri; önce İstanbul'da başlatılan, sonra ülkede yaygınlaştırılan "Vatandaş Türkçe Konuş" Kampanyası, 20 Kur'a İhtiyarlar Olayı, Mecburi İskan Yasası, Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi, 1932 yılında yürürlüğe giren Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkındaki Kanun, 1934 tarihli Trakya Olayları ve aynı tarihli Soyadı Kanunu, 1944 yılında yürürlüğe sokulan Varlık Vergisi Yasası ve 1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül Olayları ile 1964 yılındaki Kıbrıs Krizi'dir.

1927 sayımına göre 52.987'si erkek, 66.835'i kadın olmak üzere toplam 119.822 kişi Rumca konuşmaktadır. Bunun 91.902'si İstanbul'da, 7.938'i Çanakkale'de, 7531'i İzmir'de, 1513'ü Balıkesir'de, 1324'ü Antalya'da, 1322'si Aydın'da yaşamaktadır. Bozcaada'da (Tenados) yaşayan toplam nüfusun 1.000 kişisi ile Gökçeada'da (İmroz) yaşayan toplam nüfusun % 97.5'i olan 6.555 kişi Rumlar'dan meydana geliyordu.

Cumhuriyet Dönemi ilk sayım sonuçlarına göre Rum nüfus, İstanbul nüfusunun 12.3'ünü oluştururken bu oran 1965 sayımı sonuçlarına göre % 1,5'e düşmüştür.

1998 yılında yapılan, Rum Vakıfları yöneticilerinin belirlenmesine ilişkin seçmen kütüklerine göre İstanbul'da yaşayan 18 yaşın üzerindeki Rum nüfus, 3.850 kişidir. Onsekiz yaşın altındaki Rum nüfus ise 400 kişi civarındadır. Bütün azınlıklar bakımından özetlemek gerekirse, 1998 itibarıyla Türkiye'de; 4.250 Rum Ortodoks, 15.000 Süryani, 75.000 Ermeni Ortodoks, 3.000 Ermeni Katolik, 50 Ermeni Protestan, 300 Bulgar Ortodoks, 1.500 Protestan, 20.000 kişi civarında Musevi bulunmaktadır.

"Beyoğlu'nun ilk çekirdeği Galata'dır. Kozmopolit bir liman kenti olan Galata, 1267'de Bizans'dan ayrılıyor ve Galata'ya Venedikliler hakim oluyor. 1453'de Galata, savaşmadan Osmanlılar'a teslim oldu. 1477'deki nüfus sayımına göre Galata'nın % 38'i Ortodoks Rum, % 22'si Katolik Avrupalı, % 5'i Gregoryen Ermeni, % 35'i ise Müslüman'dır. Galata'daki Cenevizliler, ayrıcalıklı haklara sahiptirler. Bu ayrıcalıklar 1669 yılında sona erdirilmiştir. 17. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'u inceleyen ve anlatan Robert Mantran bu konuda şöyle demektedir: "Galata, İstanbul semtinde imkansızlar şehri olarak belirmekte... Yabancılar, Galata'da yoğunlaşmaktadır. Neredeyse tüm yabancı ülkelerin büyükelçilik binalarını kurduğu, önce Galata sonra da Beyoğlu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'ya açılan penceresi oldu." (3)

"Galata'nın kuzeyinde kalan bölgeye Bizans çağında Grekçe "öte, ötesi" anlamına gelen "peran" sözcüğünden esinlenerek, Pera deniliyordu. Biz, bugün Galata ve Pera'nın bulunduğu alanların ikisine birden Beyoğlu diyoruz. Hristiyan Osmanlılar ve Avrupalılar Pera adını kullanırken, Türkler yöreye Beyoğlu demişlerdir. 1925 yılında kent ve mahalle adlarının Türkçeleştirilmesi sırasında Pera adı kaldırılmış, yalnızca Beyoğlu adı bırakılmış, ancak Galata adına dokunulmamıştır." (3)

Beyoğlu 1955'de bitti. "Beyoğlu bugün de var, binalar da var. Yani sahne var, dekor var ama bu sahne ve dekorda oynayabilecek sanatçılar yok Bugünkü sanatçılar Pera'yı oynayamaz. Neden? Çünkü Peralı gibi düşünmek lazım, bu insanlar Peralı gibi düşünemez ki". (4)

Marmara isimli Ermeni gazetesinin sahibi ve başyazarı Haddeler: "Aslında gazetemiz arka sayfasından okunmaya başlanır, çünkü tüm sayfa ölüm ilanlarıyla dolu." diyor.

"Beyoğlu'nu Beyoğlu yapan, onu yalnız ülkemiz için değil, tüm dünya için önemli kılan, uygarlığın, bilimin, demokrasinin, sanatın kısaca insanoğlunun

mutluluğunun temeli olan bir niteliğiydi. Bu nitelik, çok sesliliğin, çok renkliliğin günlük yaşama yansıdığı bir alan oluşturmaya idi. Burası, çok çeşitli ve görkemli kültürlerin günlük yaşamın vazgeçilmez ve tümü ile kapatılamaz kapılarında, birbirleri ile karşılaştıkları, birbirlerine göz atıp el verdikleri bir alan olmuştur. Bu kültürler Beyoğlu'nda günlük yaşamın yalın ama çok şeyler borçlu olduğumuz, sonsuza uzanan ölümsüz çerçevesi içerisinde birbirleri ile ilişkide bulundular, zenginleştiler. Çok değişik kültürler burada eski günlerden beri dünyanın pek çok yerinde bugün bile görülmesi zor bir hoşgörü içinde özelliklerini koruyarak birarada yaşadılar." (3)

Beyoğlu'nda geçerli bütün lisanlar konuşuluyor, hatta sekiz lisan bilen bile var. 18. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da bulunan Lady Montegu şöyle anlatıyor: "Bulduğum yer tam bir Babil Kulesi'ne benziyor. Beyoğlu'nda Türkçe, Rumca, Yahudice, Ermenice, Arapça, Acemce, Felemenkçe, Fransızca, Rusça, Slavca, Utahca, Almanca, İngilizce, İtalyanca ve Macarca konuşuluyor. Subaylar Arap, oda hizmetçisi kızlar Rus, uşaklar Rus, Fransız-Alman, çocuğumuzun süt ninesi Ermeni, aşçıbaşı İtalyan, yeniçeri muhafızlar Türk."

"Tokatlıyan Otel'indeki dansingler banal olmaya başladı. Çok sıkılıyorrum. Artık haftanın dört akşamı Pera Palas'tayız. O muhteşem saray dekoru içinde Rus Votka içiyoruz ve orkestra dans çaldığında dansa kalkıyoruz. Pera Palas'ın önünde dakikada bir tramvay geçiyor. Pera'da on dakikada tam yedi otomobil saydım. Bu ne kalabalıktır, bu ne gürültüdür Monşer, insan kendini Paris'te sanıyor." (5)

"Galata ve Pera'da fuhuş her zaman bulunmakla birlikte 1856- 1858 yılları arasında ilk yasal genelevler açılmıştı. 1879 yılında 6. Daire-i Belediye, fuhuşla mücadele etmek amacı taşıdığı ileri sürülen bir komisyon kurdu. Gerçek amaç fuhuşla mücadele değil artık İstanbul'a sık sık geleceği düşünülen yabancı donanmalarının askerlerinin eğlence yeri olacağı anlaşılan bölgede bu askerlerin sağlığını korumaktı." (3)

"Röportaj yapmaya gidiyorum. Hem de kiminle? Beyoğlu ile. Köprüde düşündüm: atar, tutarım, veriştiririm. Ahlaksızlığından, kumarından tutun da meşhur bir sokağına randevu evine, sürtük Ayten'ine, sapık Katina'sına, eroinmanına, sarhoşuna meyhanesine, godoşuna, hovardasına, ilaahirisine, ağzımı açar, gözümü yumabilirim. Ukala, günahsız, ahlaklı, terbiyeli gözükmek için riyakar maskemi takar, üç beş okuyucu avlayabilirim. Hayır! Beyoğlu'nu batırmak yermek kadar kolay şey yok. Beyoğlu'nu övmek zor. İyi röportajcı Beyoğlu'na söver. Ben acemi röportajcıyım Beyoğlu'nu öveceğim. Kötü sokaklarını kötü insanlarını, sarhoşunu, meyhanesini, her şeyini, her şeyini öveceğim." (6)

1920 Yılı'nda Tarlabası'nda doğan ve Balıklı Rum Hastanesi'nin "tımarhane" şefi olan Vasil Yağcıoğlu, bakan neler anlatıyor: "Saat beş. Atlı arabalar Tarlabası'nın ara sokaklarından çöp topluyor. Sonra yoldan zerzevatçılar geçiyor, şarkı söyler gibi Rumca bağırıyorlardı: "Pırasa,

lahano". Sonra, Arnavut ciğercisi geliyor, atın üzerinde iki tel dolap. Biri sağında, diğeri solunda. Ciğercinin peşinde Tarlabası'nın bütün kedileri. Arkasından tablada muhallebi satanlar, salepciler, dondurmacılar geçiyor. Ayrı bir rengi vardı Tarlabası'nın. Elbet o zamanlar lahmacun yoktu. Kimse kokusunu bile bilmiyordu. Dondurmacılardan sonra sıra suculara gelirdi. Arkasından Yahudi mezuracılar gelirdi, porselen tabak satarlardı. Eğer bir tabak kırılıp ikiye bölünmüşse Yahudi tabakçı iki ayrı parçayı çinko ile birbirine yapıştırırdı. Simitçiler, helvacılar, turşucular akşam üzeri geçirdi. Arada bir de Ermeni mezese topek satılırdı, kuşlar kumrular diye. Beyoğlu'na çıkmak için o zamanlar şapka, kravat ve baston gerekirdi. Yahudiler bombe şapka, Levantenler fötr giyirdi. Babam fes takardı. Markiz'e Lebon'a, Ancapulos'a gidilirdi. Beyoğlu'nun bizim zamanımızdaki en parlak yılları 1932 ile 1938 arası. Beyoğlu'nu bu hale varlık vergisi getirdi. Levantenler, Rumlar hep gitti, evleri işgal edildi."

Vasil, 6-7 Eylül Olayları'na da değinmeden geçemiyor: "O gün Beyoğlu'ndan Ada'ya gidecektim. Geçen pazar Taksim'de yapılan gösteri gibi bir grup insan toplandı. Ellerinde sopalar vardı. Ben Ada'ya gittim. Gemilerle Büyükkada'ya geldiler. Davullar çalıyorlardı gemide. Sanki bir çıkartma yaptılar Büyükkada'ya. Rumlar'ın evlerinin camlarını kırdılar. Önlerinde bir bekçi vardı. Gelenler yabancı. Evlerin kimin olduğunu bilmiyorlardı. O bekçi gösteriyordu Rumlar'ın evlerini. İstanbul'un o halini görseniz ağlardınız. Yerden bir metre yüksekliğinde kumaş ve elbise yığınları vardı. Kiliseler yağmalandı. Bizans ikonaları yakıldı. Tarihi servet yok oldu. Rumlar açısından elbette güzel günleri de vardı Beyoğlu'nun. En güzeli de karnaval zamanları; paskalyadan üç gün önce yapılan... Her mahalle ayrı ayrı hazırlanırdı. At üzerindeki konfeti atardı. Kurtuluş'a gider oynar dans ederdik. Tavalarda palamutlar pişirilirdi. Tahtadan bir tramvay yapılır karnavalın sonunda yakılırdı. Ya şimdiki Beyoğlu!? Lahmacun mu istersin, kokoreçci mi, dönerci mi? Hepsi var. Sahi kuzum, nereden çıktı o hıyarçılar? Bir tarafta Vakko, Beymen, adam önünde durmuş, soyup soyup hıyar satıyor... Eskiden muhallebileri ince üçgen kaşıkla yerdik, şimdi olsa da bari çocuklara göstersek..."

1999 Yılı'nda 6-7 Eylül Olayları dolayısıyla yaptığım bir basın sohbetinde "Özür Dilerim Kosta. Geri Dön!" demem üzerine, Atina'da yaşayan 1909 Bakırköy doğumlu Kostandinos Nikolaidis (Kosta) gönderdiği mektupta "rahmetli Atatürk'ün inkılaplarını heyecan ve sevinçle takip etmekteydim, burada çok mutlu bir yaşantımdan bahsetmek isterim. 1937'de Çocuk Esirgeme Kurumu Balosu, Tokatlıyan Otel'i'nin salonlarında verilmekteydi. Ben de yer ayırtmış idim. Saat 12'ye doğru Atatürk arkadaşlarıyla geceyi şereflendirdiler. Santöz Zofo Dalmaç bir şarkısında bir Türkçe kelime kullandı. Büyük Ata, "kız şarkıyı bozma" buyurmuşlar idi. Ve her şarkısında bir şişe şampanya açtırıyordu. İkinci şişede heyecanını muhafaza edemeyen Zofo, ikinci şişeyi salonun sol

girişinde bulunan kristal aynalı bara savuruyordu. Hemen memurlar müdahale etti. Ata, "çocuklar eğleniyoruz, herkes yerinde" buyurdular... Yurtta Sulh Cihanda Sulh diyen, o Büyük İnsan'ın felsefesi nerede?" diye yazıyordu.

Halen İstanbul Cihangir'de yaşayan Bayan Eleni; "1958-1960'larda her Pazar süslenir Beyoğlu'na çıkardık. Panayia Kilisesi'nden Aya Triada'ya kadar voltalardık. Hıncal, cadde boyunca peşimize takılır laf atardı. Cevap bile vermezdik."

"Paris'ten İstanbul'a döneceğim. Nazım Hikmet, "yahu sen Turgut Borali diye bir delikanlı tanır mısın?" diye sordu. "Onu da gözlerinden öptüğümü söyle. Hayatımda gördüğüm en yiğit insanlardan biri" dedi. Sebebini Nazım'a sormadım. Gelince Turgut Baba'ya sordum, şunu anlattı: Nazım'ın bir piyesi Karaca Tiyatrosu'nda oynuyor, elbette piyesin Nazım'a ait olduğu gizleniyor. Muammer Karaca, Nazım'ın telif ücretini birkaç haftada bir Turgut Borali ile göz hapsinde tuttuğu eve gönderiyor. Her defasında oturup konuşuyorlar Nazım'la. Her defasında evden çıkar çıkmaz polisler gözaltına alıp "ne konuştunuz ulan" diye sorguluyorlar Borali'yi. O da her defasında "sohbet ettik, sanattan tiyatrodan konuştuk" diyor. Sırrı ele vermiyor. Turgut tam bir Beyoğlu Beyefendisi'ydi." (7)

Anlaşılan o ki Beyoğlu Beyefendisi olmak, İstanbul Beyefendisi olmaktan da ayrıcalıklıymış. (8)

"Kabzımallar, Gayrimüslim tüccarın çoğunlukta olduğu 40'lı ve 50'li yıllarda büyük kentteki orta sınıf Müslüman tüccar örneğidir. Onları; Kumkapı, Samatya Meyhaneleri açmazdı. Rakı kokusuna yakın olmalıydı parfüm kokusu. Bu sebeple Beyoğlu'nda içerlerdi. Çiçek veya Krepen Pasajları'nda içerlerdi. Veya Laternalı Lefter'de... Hatta Degustasyon'da bile... Degustasyon, İstanbul'da açılan ilk İtalyan Lokantası. Çiçek Pasajı'nın girişindeydi. Degustasyon'un yerinde şimdi insan yemliği var. Hani fastfood diyorlar. Konsomatris çalıştıran pavyonların velinimetiydi kabzımallar. Güzel para harcarlar, façanın düzgün olmasına dikkat ederlerdi. İngiliz kumaşını çekeceksin... En kral terziye diktireceksin. Kravat mı? Sıkıyo be, kusura bakma. İngiliz kumaş elbise, borsalino fötr şapka ve şık olan her şey tarihi mağazalarda satılırdı. Bunlar; Haçopulo, Alsetapuyo, Fetro, Şişman Yanko gibi Osmanlı döneminden beri ticareti sürdürenlerdi. Kabzımal dediğin cemiyet adamıdır. Bütün dansları çakacak. Tango'yu Valentino gibi patlatacak. Dansettiği karyı mestedecek, radyo karbon tableti gibi eritecek. Kabzımallar en güzel konsomatrislerin çalıştığı pavyonlara giderdi. Vagon Blö, Büyük Londra, İstanbul Pavyon, Cumhuriyet gibi..." (9)

"Beyoğlu'nu kabzımallarla paylaşılan bir başka sosyete daha vardı. O zamanların sosyetesinin fizik yapıları farklıydı. İstanbul sosyetesinin fizik yapısında saraylı görünümü vardı. Çoğu da saraylıydı zaten... Osmanlı'dan, Polonya'dan, Çarlık Rusyası'ndan veya İtalya'dan... Arnavut, Romen Krallıkları'ndan kadınlar... Sırp, Boşnak, Pomak asıllılar... Masal kahramanları gibiydiler. Hindistan saraylarına Mısırlı prenslerine gelin giden Türk kızları,

padişah torunları..." (9)

"Sosyete ile birlikte para da elbet İstanbul'daydı. İhracatı, ithalatı yapan onlardı ve ilk sanayicilerdi. Burlalar, Kavalalar, Çıkvaşviller, Süreyya Paşalar ve diğerleri... Rumlar, Yahudiler, Ermeniler..." (9)

"1955 deki 6-7 Eylül Olayları gayrimüslimleri kaçırınca ticaret din değişti. 6-7 Eylül 1955, Türk insanının kaderinde keskin bir virajdır. Anadolu tüccarını birden büyütüştür. Taşralı girişimci İstanbul'a akmış ve köhne İstanbul'dan çok fazla kazanmıştır. 1955'i izleyen zamanlarda sosyete yani toplumun kaymak tabakası değişti. Önce yavaş, sonra çok hızlı. Kendini aristokrat sayan İstanbullu zengin, taşranın zengin toprak ağalarıyla, besicileriyle ve sonra fabrikatörleriyle kentin cilalı yaşamını paylaşmak zorundaydı." (9)

Nafsika Vuduri'nin, Beyoğlu'ndaki Emir Nevruz Çıkmazı'nda şapkacı dükkanı vardı. Bir gün ziyaret ettim. Kafamın ölçüsüne göre bir fötr şapka diktirmek istedim. Vuduri; "Bay Cano, bunlar hazır, şapka kumaşım yok, artık fötr ve lady şapkası giyecek kafa kalmadı kafa!", dedi.

Zürafa Sokağı'nda bir tabela: "Döviz bozulur. Prezarvatif bulunur."

Galatasaray'ın karşısında sağdan Tünel'e doğru yürürken Olivo Sokağı vardı. Sokağın şimdiki adı, "Vıylo".

Bu yazıyı okuyacak olanları bilmem ama ben, İstanbul'un dününü her yeniden okuduğumda ne kadar "yoksullaştığını" daha çok farkediyorum...

Kaynaklar:

- (1) Philip Mansel, "Dünyanın Arzuladığı Şehir 1453-1924, Konstantinopolis"
- (2) Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Nüfus İstatistikleri ile Rum ve Ermeni Patrikhane Kayıtları, Batılı Kaynaklar
- (3) Özdemir Kaptan (Arkan), "Beyoğlu"
- (4) Behzat Üsdiken
- (5) Renasanktis'in 1913 yılında Brighton'daki ailesine yazdığı mektup
- (6) Sait Faik Abasıyanık
- (7) Yaşar Kemal'den aktaran Celal Başlangıç, Cumhuriyet Gazetesi, Pera'dan Beyoğlu'na Yazı Dizisi
- (8) Celal Başlangıç, Cumhuriyet Gazetesi, Pera'dan Beyoğlu'na Yazı Dizisi
- (9) Tefik Yener, Sabah Gazetesi

